

**МОНГОЛ УЛСЫН ҮНДСЭН
ХУУЛИЙН ЦЭЦИЙН ДҮГНЭЛТ**

2021 оны 10 дугаар сарын 20-ны өдөр

Дугаар 07

Улаанбаатар хот

**ЭРҮҮГИЙН ХЭРЭГ ХЯНАН ШИЙДВЭРЛЭХ ТУХАЙ ХУУЛИЙН 33.3 ДУГААР ЗҮЙЛИЙН 2
ДАХЬ ХЭСЭГ МОНГОЛ УЛСЫН ҮНДСЭН ХУУЛИЙН ХОЛБОГДОХ ЗААЛТЫГ ЗӨРЧСӨН
ЭСЭХ МАРГААНЫГ ХЯНАН ШИЙДВЭРЛЭСЭН ТУХАЙ**

Үндсэн хуулийн цэцийн хуралдааны танхим 12.20 цаг

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн цэцийн дунд суудлын хуралдааныг Үндсэн хуулийн цэцийн гишүүн Б.Буяндэлгэр даргалж, Үндсэн хуулийн цэцийн гишүүн Г.Туулхүү, Г.Баясгалан /илтгэгч/, Ж.Эрдэнэбулган, Д.Гангабаатар нарын бүрэлдэхүүнтэй, хуралдааны нарийн бичгийн даргаар Б.Баяржаргалыг оролцуулан Үндсэн хуулийн цэцийн хуралдааны танхимд нээлттэй хийв.

Үндсэн хуулийн цэцийн дунд суудлын хуралдаанд мэдээлэл гаргагч, иргэн Э.Түмэнбаяр, Монгол Улсын Их Хурлын итгэмжилсэн төлөөлөгч, Улсын Их Хурлын гишүүн Б.Энхбаяр нар оролцов.

Үндсэн хуулийн цэцийн дунд суудлын хуралдаанаар Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 33.3 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсэг Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Арван дөрөвдүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэг болон Арван зургадугаар зүйлийн 14 дэх заалт, Арван есдүгээр зүйлийн 1 дэх хэсгийн холбогдох заалтыг тус тус зөрчсөн эсэх тухай маргааныг хянан хэлэлцэв.

Нэг. Монгол Улсын иргэн Ц.Гансүх, Г.Батболд нар Үндсэн хуулийн цэцэд хандаж гаргасан мэдээлэлдээ:

"... Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 1.4 дүгээр зүйлийн 1.13 дахь заалтад хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны "оролцогч" гэж сэжигтэн, яллагдагч, шүүгдэгч, хохирогч, иргэний нэхэмжлэгч, иргэний хариуцагч, хуулийн этгээд, тэдгээрийн хууль ёсны төлөөлөгч, өмгөөлөгчийг ойлгохоор зохицуулсан байдаг. Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Арван дөрөвдүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэгт "Монгол Улсад хууль ёсоор оршин суугаа хүн бүр хууль, шүүхийн өмнө эрх тэгш байна." гэж заасан. Өөрөөр хэлбэл, сэжигтэн, яллагдагч, шүүгдэгч, хохирогч, иргэний нэхэмжлэгч, иргэний хариуцагч, хуулийн этгээд, тэдгээрийн хууль ёсны төлөөлөгч, өмгөөлөгч нь Монгол Улсад хууль ёсоор оршин сууж байгаа тохиолдолд эрх тэгш гэсэн үг.

Гэтэл Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 33.3 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсэгт прокурор, яллагдагч, түүний хууль ёсны төлөөлөгч, өмгөөлөгч гомдол гаргах эрхтэй, харин хохирогч, түүний өмгөөлөгчийн гомдол гаргах эрхийг тусгаж өгөөгүй, хязгаарласан байгаа нь Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Арван дөрөвдүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасантай нийцээгүй гэж үзэж байна.

Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 33.3 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсэг анх батлагдахдаа хэргийг прокурорт буцаасан шийдвэрийг прокурор эс зөвшөөрвөл уг шийдвэрийг хүлээн авснаас хойш ажлын 5 өдөрт багтаан эсэргүүцэл бичих эрхтэй гэж байсныг 2020 оны 01 дүгээр сарын 10-ны өдрийн Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулиар ", яллагдагч, түүний хууль ёсны төлөөлөгч, өмгөөлөгч" гэж нэмэгдсэн.

Практик дээр шүүхийн урьдчилсан хэлэлцүүлэг хийгээд хэргийг прокурорт буцаасан тохиолдолд яллагдагч, түүний хууль ёсны төлөөлөгч, өмгөөлөгч тэр бүр гомдол гаргадаггүй. Харин энэхүү шийдвэрийн улмаас хамгийн их хохирч үлддэг, хэргээ шүүхэд шилжүүлэх хүсэл сонирхолтой, эрх ашиг нь хөндөгддөг этгээд бол хохирогч байдаг. Өөрөөр хэлбэл, гэмт хэргийн улмаас учирсан хохирол, хор уршгийн хэмжээг тогтоох, гаргуулах, гэм буруутай этгээдэд эрүүгийн хариуцлага оногдуулах хугацаа сунжирч удааширдаг. Хохирогч, түүний өмгөөлөгчийн зүгээс хэргийг прокурорт буцаах тухай шүүгчийн захирамжийг эс зөвшөөрч, гомдол гаргасан тохиолдолд анхан шатны шүүх гомдол гаргах эрхгүй гэх үндэслэлээр гомдлыг хүлээн авахаас татгалздаг. Ер нь яллагдагч, түүний өмгөөлөгч тухайн тохиолдолд гомдол гаргах эрхтэй юм бол хохирогч, түүний өмгөөлөгч ч гэсэн гомдол гаргах эрхтэй байвал хүн бүр хууль, шүүхийн өмнө эрх тэгш байх Үндсэн хуулийн зорилго, зорилт хангагдана гэж үзэж байна.

Яллагдагч, түүний өмгөөлөгч, хэргийг прокурорт буцаасан шүүгчийн захирамжийг эс зөвшөөрч, гомдол гарган хэлэлцүүлдэг харин хохирогч, түүний өмгөөлөгч тухайн тохиолдолд гомдол гаргах эрхгүй, гомдлоо хэлэлцүүлж чадахгүй байгаа нь Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Арван зургадугаар зүйлийн 14 дэх заалтад заасан шударга шүүхээр шүүлгэх гэсэнтэй нийцээгүй гэж үзэж байна. Тиймээс Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 33.3 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсэгт "Хэргийг прокурорт буцаасан шийдвэрийг прокурор, яллагдагч, түүний хууль ёсны төлөөлөгч, өмгөөлөгч эс зөвшөөрвөл уг шийдвэрийг хүлээн авснаас хойш ажлын 5 өдөрт багтаан эсэргүүцэл бичих, гомдол гаргах эрхтэй." гэсэн нь Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Арван дөрөвдүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэг, Арван зургадугаар зүйлийн холбогдох заалтыг зөрчсөн тухай мэдээлэлд маргаан үүсгэж, Цэцийн хуралдаанаар хэлэлцүүлж, шийдвэр гаргаж өгнө үү." гэсэн байна.

Хоёр. Монгол Улсын иргэн Э.Түмэнбаяр Үндсэн хуулийн цэцэд хандаж гаргасан мэдээлэлдээ:

"... Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 33.3 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсэгт "Хэргийг прокурорт буцаасан шийдвэрийг прокурор, яллагдагч, түүний хууль ёсны төлөөлөгч, өмгөөлөгч эс зөвшөөрвөл уг шийдвэрийг хүлээн авснаас хойш ажлын 5 өдөрт багтаан эсэргүүцэл бичих, гомдол гаргах эрхтэй." гэж заасан.

Эрүүгийн хэргийг анхан шатны шүүхээр хянан хэлэлцээд шүүгдэгчийг гэмт хэрэг үйлдсэн гэм буруутайд тооцож, эрүүгийн хариуцлага

хүлээлгэх, шүүгдэгчид холбогдох хэргийг хэрэгсэхгүй болгож, шүүгдэгчийг цагаатгах, эсхүл хэргийг прокурорт буцаах шийдвэрийн аль нэгийг гаргахаар Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулиар зохицуулсан. Шүүхээс гарах дээрх шийдвэрт эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны оролцогч гомдол гаргах боломжоор хангагдсан байх учиртай. Ялангуяа хэргийг прокурорт буцаах шийдвэрийн тухайд хохирогчийн эрх, хууль ёсны ашиг сонирхолд сөрөг нөлөөлөл үзүүлдэг, зөрчигдсөн эрхээ сэргээлгэх боломж нь цаг хугацааны хувьд удааширдаг, хохирогчийг залхаадаг. Гэтэл Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 33.3 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсэгт хэргийг прокурорт буцаасан шийдвэрт эсэргүүцэл бичих, гомдол гаргах эрх зөвхөн прокурор, яллагдагч, түүний хууль ёсны төлөөлөгч, өмгөөлөгчид олгогдсон байх бөгөөд хохирогч, түүний хууль ёсны төлөөлөгч, өмгөөлөгч хэргийг прокурорт буцааж буй шүүхийн шийдвэр болох шүүгчийн захирамж, шүүхийн тогтоолд гомдол гаргах эрхийг хуулиар хязгаарласан гэж үзэж байна.

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Арван зургадугаар зүйлийн 14 дэх заалтад Монгол Улсын иргэн "Монгол Улсын хууль, олон улсын гэрээнд заасан эрх, эрх чөлөө нь зөрчигдсөн гэж үзвэл уул эрхээ хамгаалуулахаар шүүхэд гомдол гаргах, бусдын хууль бусаар учруулсан хохирлыг нөхөн төлүүлэх, өөрийн болон гэр бүлийн гишүүд, эцэг эх, үр хүүхдийнхээ эсрэг мэдүүлэг өгөхгүй байх, өөрийгөө өмгөөлөх, хууль зүйн туслалцаа авах, нотлох баримтыг шалгуулах, шударга шүүхээр шүүлгэх, хэргээ шүүх ажиллагаанд биеэр оролцох, шүүхийн шийдвэрийг давж заалдах, уучлал хүсэх эрхтэй. ..." талаар хуульчилсан. Үндсэн хуулиар олгогдсон дээрх эрхийг Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулиар хязгаарлаж буй нь Үндсэн хуулийн дээрх заалттай нийцэхгүй байна. Мөн Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Арван есдүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэгт "Төрөөс хүний эрх, эрх чөлөөг хангахуйц эдийн засаг, нийгэм, хууль зүйн болон бусад баталгааг бүрдүүлэх, хүний эрх, эрх чөлөөг зөрчихтэй тэмцэх, хөндөгдсөн эрхийг сэргээн эдлүүлэх үүргийг иргэнийхээ өмнө хариуцна." гэж заасантай нийцэхгүй байна. Учир нь төр хүний эрхийн баталгааг хангах, хүний эрхийн зөрчилтэй тэмцэх, хөндөгдсөн эрхийг сэргээн эдлүүлэх үүргийг иргэнийхээ өмнө хариуцах үүрэгтэй байтал зөрчигдсөн эрхээ хамгаалуулах боломжийг нь ердийн хуулиар хязгаарласан нь Үндсэн хуулийн зөрчлийн шинжийг агуулж байна гэж үзэж байна.

Нөгөө талаас эрүүгийн хэргийн бусад оролцогчид болох яллагдагч, түүний хууль ёсны төлөөлөгч, өмгөөлөгч, прокурорт хэргийг буцаах тухай шүүхийн шийдвэрт гомдол гаргах, эсэргүүцэл бичих эрхийг олгосон атлаа хохирогч, түүний хууль ёсны төлөөлөгч, өмгөөлөгчид энэхүү эрхийг олгоогүй нь Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Арван дөрөвдүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэгт "Монгол Улсад хууль ёсоор оршин суугаа хүн бүр хууль, шүүхийн өмнө эрх тэгш байна." гэж заасантай нийцэхгүй байна.

Иймд Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 33.3 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсэг Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Арван дөрөвдүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэг, Арван зургадугаар зүйлийн 14 дэх заалт, Арван есдүгээр зүйлийн 1 дэх хэсгийг тус тус зөрчсөн эсэхийг маргаан үүсгэн хянан шийдвэрлэж өгнө үү." гэсэн байна.

Гурав. Монгол Улсын Их Хурлын итгэмжилсэн төлөөлөгч, Улсын Их Хурлын гишүүн Б.Энхбаяр Үндсэн хуулийн цэцэд ирүүлсэн тайлбартаа:

"... 1.Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Арван дөрөвдүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэг "Монгол Улсад хууль ёсоор оршин суугаа хүн бүр хууль, шүүхийн өмнө эрх тэгш байна." болон Арван дөрөвдүгээр зүйлийн 2 дахь хэсэг "Хүнийг үндэс, угсаа, хэл, арьсны өнгө, нас, хүйс, нийгмийн гарал, байдал, хөрөнгө чинээ, эрхэлсэн ажил, албан тушаал, шашин шүтлэг, үзэл бодол, боловсролоор нь ялгаварлан гадуурхаж үл болно. Хүн бүр эрх зүйн этгээд байна." гэснийг зөрчөөгүй байна. Учир нь шүүхийн урьдчилсан хэлэлцүүлэгт Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 33.1 дүгээр зүйлийн 6.2 дахь заалтад "хохирогчийн хууль ёсны төлөөлөгчийг томилох, өөрчлөх талаархи санал, хүсэлт;" гаргах нь нээлттэй байгаа учраас хохирогч түүний хууль ёсны төлөөлөгч оролцох эрх нь хангагдаж байна.

2.Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Арван зургадугаар зүйлийн 14 дэх заалтад "... шударга шүүхээр шүүлгэх ..." гэснийг зөрчөөгүй. Учир нь Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 33.1 дүгээр зүйлд заасан шүүхийн урьдчилсан хэлэлцүүлгийн шатанд энэ нь хэрэгжиж буй бөгөөд буцаасан тохиолдолд хохирогч, түүний өмгөөлөгчийн эрхийг хөндөхгүй, эцсийн шийдвэр биш юм. Иймд шударга шүүхээр шүүлгэх болон хохирогч, түүний өмгөөлөгч нь гомдол гаргах эрхийг хязгаарлаагүй, харин нээлттэй юм.

3.Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Арван есдүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэгт "Төрөөс хүний эрх, эрх чөлөөг хангахуйц эдийн засаг, нийгэм, хууль зүйн болон бусад баталгааг бүрдүүлэх, хүний эрх, эрх чөлөөг зөрчихтэй тэмцэх, хөндөгдсөн эрхийг сэргээн эдлүүлэх үүргийг иргэнийхээ өмнө хариуцна." гэсэн нь гэмт хэргийн зүйлчлэлд яллагдагч, түүний хууль ёсны төлөөлөгч, өмгөөлөгчийн эрхийг хөнддөг учраас эсэргүүцэл бичих, гомдол гаргах эрхийг нээх мөн гэм буруугүй шийдвэрт хохирогчийн эрх хөндөгдөх учраас аль аль нь шүүхэд гомдол, эсэргүүцэл бичих эрхээр хангагдаж байна.

Иймд Улсын Их Хурлаас 2017 оны 5 дугаар сарын 18-ны өдөр баталсан Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 33.3 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсэгт "Хэргийг прокурорт буцаасан шийдвэрийг прокурор, яллагдагч, түүний хууль ёсны төлөөлөгч, өмгөөлөгч эс зөвшөөрвөл уг шийдвэрийг хүлээн авснаас хойш ажлын 5 өдөрт багтаан эсэргүүцэл бичих, гомдол гаргах эрхтэй." гэж заасан нь Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Арван дөрөвдүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэг, Арван зургадугаар зүйлийн 14 дэх заалт, Арван есдүгээр зүйлийн 1 дэх хэсгийг тус тус зөрчөөгүй гэж үзэж байна." гэжээ.

Дөрөв. Монгол Улсын Хүний эрхийн Үндэсний Комисс Үндсэн хуулийн цэцэд ирүүлсэн тайлбартаа:

"... Хүний эрхийн Түгээмэл Тунхаглалын 1 дүгээр зүйлд "Хүн бүр төрөөсөө эрх чөлөөтэй, нэр төр, эрхийнхээ хувьд адил тэгш байна. ..." , 7 дугаар зүйлд "Хүн бүр хуулийн өмнө адил тэгш бөгөөд ямар ч алагчилалгүйгээр хуулиар адилхан хамгаалуулах эрхтэй. ..." гэж тус тус заасан.